

Opetus- ja kulttuuriministeriö
sähköposti: Aura.Lehtonen@gov.fi

Opetus- ja kulttuuriministeriön laatima taustamuistio (luonnos): Tekijänoikeuslainsäädännön kansallisten muutostarpeiden selventäminen – Oikeuksien hankinta: suora sopiminen, yhteishallinnointi

Medialiitto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle luonnoksesta taustamuistioksi: Tekijänoikeuslainsäädännön kansallisten muutostarpeiden selventäminen – Oikeuksien hankinta: suora sopiminen, yhteishallinnointi.

Pääviestit

- Suora sopiminen on pääsääntö oikeuksien hankinnassa.
- Selvitystyö sopimuslisenssin säätämiseksi mahdollistamaan teosten käyttöä tekoälyn kouluttamisessa on kannatettava ja kiireellinen edistettävä hanke.
- Arkistoidun lehden uudelleen käyttämistä koskevan vuosirajan siirtoa voidaan selvittää.
- Sisäistä tiedotuskäyttöä koskevan sopimuslisenssin mahdollinen päivitystarve edellyttää huolellista selvitystyötä.
- Suomen ja muiden Pohjoismaiden tekijänoikeus- ja mediamarkkinat eivät ole suoraan verrannollisia keskenään.
- Yleisen sopimuslisenssin säätämiseen Suomessa vastaavalla tavalla kuin, miten Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa on tehty, ei ole tarvetta.
- Osa yhteishallinnointiorganisaatioista tarjoaa kielto-oikeuden kaikille oikeudenhaltijoille.

Suora sopiminen on pääsääntö oikeuksien hankinnassa

Medialiitto korostaa, että suora sopiminen, yksilöllinen lisensointi, on vakiintunut oikeuksien hankinnan pääsääntö tekijänoikeudessa. Esimerkiksi tekijän ja teosta sekä teoksen tekijänoikeutta hyödyntävän kustantajan kesken on tehokkainta ja selkeintä

sopia teoksen tekijänoikeuden siirtymisestä tai käyttöoikeudesta suoraan tekijän ja kustantajan kesken.

Sopimuslisenssin nojalla tapahtuva käyttö soveltuu erityisesti massaluonteiseen tekijän- ja lähioikeudella suojattujen aineistojen käyttöön. Sopimuslisenssi mahdollistaa aineiston käytön edellyttämän sopimisen tilanteissa, joissa oikeuksien hankkiminen jokaiselta oikeudenhaltijalta erikseen olisi mahdotonta tai kustannuksiltaan hankalaa joka ikiseltä oikeudenhaltijalta erikseen. Sopimuslisenssi palvelee myös oikeuksien käyttäjää eli ostajaa ja lisää ostajan oikeusvarmuutta massaluonteisissa käyttötilanteissa.

Selvitystyö sopimuslisenssin säätämiseksi mahdollistamaan teosten käyttöä tekoälyn kouluttamisessa on kannatettava ja kiireellinen hanke

Medialiitto toteaa, että kustantajien ja muiden mediayhtiöiden elinvoimaisen liiketoiminnan turvaamiseksi niille on tärkeää pystyä kontrolloimaan ja tarvittaessa rajoittamaan sitä, miten niiden tuottamia tai julkaisemia tekijän- tai lähioikeuksilla suojattuja aineistoja hyödynnetään esimerkiksi tekoälyn kouluttamisessa ja kielimallien rakentamisessa ja päivittämisessä. Markkinoille esimerkiksi avoimessa internetissä tarjottaviin tekoälypalveluihin ja kielimalleihin liittyvä tekijänoikeudella suojattujen aineistojen käyttö edellyttää oikeudenhaltijoiden lupaa.

Kustantajille on hyvin tärkeää saada korvaus siitä, kun niiden pitkäaikaisia, laajoja investointeja tekijänoikeudella suojattujen aineistojen tuottamiseen hyödynnetään liiketoiminnassa. Näin tapahtuu esimerkiksi silloin, kun suuret teknologiayhtiöt ja tekoäly-yhtiöt hyödyntävät kustantajien julkaisemia digitaalisia aineistoja generatiivisen tekoälyn palveluissa, joita ne tarjoavat markkinoilla. Tekoälyn kouluttamisessa ja kielimallien rakentamisessa hyödynnetään tyypillisesti monien eri kustantaja-oikeudenhaltijoiden aineistoja.

Teksti- ja kuva-aineistoja osana julkaisujaan yleisölle tuottavien kustantajien kannalta neuvotteluaseman ja monipuolisen sopimisen tukeminen erityisesti teknologia- ja tekoäly-yritysten kanssa on merkittävä tulevaisuuden elinvoiman kysymys. Tekoälyn ja kielimallien kouluttamisen mahdollistava neuvottelu ja sopimista muun muassa suurten teknologiayritysten kanssa tukeva sopimuslisenssisäännös tulisi valmistella ja säätää tekijänoikeuslakiin pikimmiten.

Medialiitto toteaa, että tekoälyn kouluttamisessa ja kielimallien rakentamisessa lehdistön, kuten uutismedian, ja tietokirjallisuuden tekstisisällöt ovat kielen ja tietosisällön osalta laadultaan arvokkaimpia sisältöjä.

Uuteen sektorikohtaiseen sopimuslisenssisäännökseen liittyvä selvitystyö on Medialiiton jäsenliitoista Suomen Kustannusyhdistyksen lisäksi myös Uutismedian liiton ja Aikakausmedia ry:n intressissä.

Medialiitto kiinnittää ministeriön huomiota siihen, että ministeriön keväällä 2024 asettama tekoälyä ja tekijänoikeutta juridiikan näkökulmasta käsitellyt laaja-alainen pienryhmä (Ryhmä III) totesi loppuraportissaan olevan auki, onko tekoälymallin ja laajan kielimallin kouluttamisessa kysymys tekstin- ja tiedonlouhinnasta ja sovelletaanko kouluttamiseen DSM-direktiivin tekstin- ja tiedonlouhintaa koskevia artikloja. Uusi sopimuslissenssisäännös auttaisi osaltaan ratkaisemaan kysymyksestä seuraavia konkreettisia aineistojen tekoälyn ja kielimallin kouluttamiseen liittyviä epävarmuustekijöitä.

Medialiitto kiinnittää ministeriön huomiota lisäksi siihen, että tekijänoikeuslain 25 n § mahdollistaa lehtijulkaisuun sisältyvän teoksen ja tekijänoikeuslain 50 §:n 1 momentin tarkoittaman lehtikustantajan oikeuden käytön sopimuslissenssin nojalla niin kuin tekijänoikeuslain 26 §:ssä säädetään. Käytännössä oikeus valmistaa kappaleita lehtijulkaisusta tai sen osista tarvitaan myös käyttötilanteisiin, joissa tekoälyä koulutetaan tai kielimalleja rakennetaan käyttämällä lehtijulkaisun sisältöä, kuten esimerkiksi artikkeleita tai valokuvia. Näihin käyttötilanteeseen liittyy tyypillisesti teoksen kappaleen valmistaminen ja joissakin käyttötilanteissa myös yleisölle välittäminen. Ansiotarkoitus toteutuu, kun kyseessä on kaupallinen toimija, joka hyödyntää tekoälyä tai kielimalleja omassa liiketoiminnassaan tai sen kehittämisessä.

Selvitystyössä tulisi varmistaa, että myös lehtijulkaisuun sisältyvän teoksen ja lehtikustantajan oikeuden käytön lissensiointi oikeudenhaltijan niin halutessa olisi mahdollista sopimuslissenssillä myös silloin, kun kappaleen valmistamista ei todistettavasti tapahdu tekoälyn kouluttamisessa ja kielimallien rakentamisessa sekä päivittämisessä.

Arkistoidun lehden uudelleen käyttämisestä (25 g § 2 mom.) koskevan vuosirajan siirtoa voidaan selvittää

Medialiitto katsoo, että sisäistä tiedotuskäyttöä koskevan sopimuslissenssin päivitystarvetta voidaan sanoma- ja aikakauslehtien julkaisuvuosirajan osalta selvittää. Asia on Medialiiton jäsenliittojen, erityisesti Uutismedian liiton ja Aikakausmedia ry:n pienempien jäsenyritysten intressissä.

Medialiitto muistuttaa ministeriötä siitä, että lehtikustantajayhtiöt kilpailevat markkinoilla osaksi myös oikeuksienhankintastrategioillaan ja sillä, miten laajasti ne hankkivat tekijänoikeuksia tai käyttöoikeuksia. Lainsäädännöllä ei tule vaikuttaa yhtiöiden kilpailuasetelmaan oikeuksien hankintamarkkinoilla. Sopimuslissenssillä ei voi siksi esimerkiksi korvata tai tukea tuoreiden tai lähivuosisien oikeuksien hankintaa saman sisältömarkkinan toimijoiden kesken. Tästä syystä tekijänoikeuslain 25 g:n 2 momentin vuosiraja tulisi jättää vähintään noin 15 vuoden päässä päivityksen ajankohdasta.

Sisäistä tiedotuskäyttöä (13 a § 1 mom.) koskevan sopimuslisenssin mahdollinen päivitystarve edellyttää huolellista selvitystyötä

Tekijänoikeuslain 13 a §:n 1 momentti koskee käytännössä digitaalisten lehdistökatsauksien valmistamista painetussa muodossa olevista sanomalehdistä ja aikakauskirjoista. Säännös ei kata alun perin digitaalisessa muodossa olevan aineiston käyttämistä.

Medialiitto toteaa, että esimerkiksi lehtikustantajat sopivat nykyisin joissakin tapauksissa suoraan uutis- ja mediaseurantapalveluiden kanssa niiden lehtiaineistojen käytöstä. Tätä kautta myös digitaalisia uutis- ja mediaseurantapalveluita on saatavilla.

Lehtikustantajien ja muiden mediayhtiöiden liiketoiminnan toimintaedellytysten ja elinvoiman kannalta on suora asiakassuhde myös niiden kustantamien ja julkaisemien aineistojen käyttäjään ensiarvoisin tärkeä. Sopimuslisenssiä käytettäessä tämä suora asiakassuhde menetetään.

Medialiitto korostaa sitä, että 13 a §:n 1 momentin päivittämiseen liittyvässä selvitystyössä ministeriön on kiinnitettävä huomiota erityisesti siihen, että lehtikustantajien suoraa lisensointia ja sen mahdollista kehittämistä ei vaaranneta päivitetyn sopimuslisenssisäännöksen tuomisella sisältömarkkinalle.

Medialiiton mukaan tässäkin yhteydessä on tärkeää korostaa kielto-oikeuden tärkeyttä kustantajaoikeudenhaltijoille. Kielto-oikeus mahdollistaa suoran sopimisen oikeudenhaltijan ja palveluntarjoajan tai muun käyttäjän välillä.

Suomen ja muiden Pohjoismaiden tekijänoikeus- ja mediamarkkinat eivät ole suoraan verrannollisia keskenään

Sopimuslisenssi on alun perin pohjoismainen tekijänoikeudellinen lainsäädäntöratkaisu. Se otettiin käyttöön kaikissa Pohjoismaissa jo 1960-luvun alussa. Pohjoismaissa on sittemmin tehty monia samansuuntaisia ratkaisuja uusien sektorikohtaisten sopimuslisenssisäännösten säätämisessä ja sopimuslisenssijärjestelmän kehittämisessä.

Medialiitto toteaa, että yhteneväisistä seikoista huolimatta Pohjoismaiden tekijänoikeus- ja mediamarkkinat eivät kuitenkaan ole suoraan verrannollisia keskenään. Esimerkiksi muissa Pohjoismaissa julkishallinnolla on Suomeen verrattuna ollut käytössään selkeästi merkittävämpi summia muun muassa opetus käytön ja tieteellisen tutkimuksen sopimuslisenssilupakorvauksen maksamiseen yhteishallinnointijärjestöjen edustamille oikeudenhaltijoille. Myös mediamarkkinoiden koko on Suomessa pienempi kuin muissa Pohjoismaissa. Tämä tarkoittaa sitä, että kotimaiset kustantajaoikeudenhaltijat joutuneet kiinnittämään enemmän huomiota siihen, miten muun muassa sopimuslisenssisääntelyä kehitetään meillä.

Viime vuosikymmeninä ovat Suomessa kustantajat oikeudenhaltijoina tarkoin harkinneet, missä käyttötilanteissa sektorikohtainen sopimuslisenssi on niiden

liiketoiminnan tulevaisuuden kannalta oikea ja kokonaisuuden valossa tasapainoinen tapa edistää oikeudenhankintaa tekijänoikeusmarkkinalla. Sopimuslisenssi on hyvä tapa ylläpitää tekijänoikeusjärjestelmää, joka perustuu siihen, että tekijänoikeudella suojatun aineiston käyttö edellyttää lupaa, ja välttää uudet rajoitukset tai pakkolisenssit. Samalla kustantajille on tärkeää varmistaa, että kollektiiviset sopimusratkaisut, kuten sopimuslisenssi, ei vaaranna kustannettujen aineistojen suoraa lisensointia erilaisille käyttäjille. Esimerkiksi tekijänoikeuslain 14 § (Teosten käyttäminen opetustoiminnassa ja tieteellisessä tutkimuksessa) ja Kopioston ao. alueiden sopimuslisenssit ovat erittäin hyvä esimerkki tasapainoisesta sopimuslissisäännöksestä ja kustantajaoikeudenhaltijoiden (lehdet, kirjallisuus ja oppimateriaalit) intressien pitkäkestoisesta huomioonottamisesta. Samalla opetuksen ja tutkimuksen käyttöön on varmistettu toimiva luparatkaisu ns. sekundäärisiin käyttötilanteisiin.

Medialiitto muistuttaa, että Suomessa on vakiintuneesti vastattu uusiin teknologian ja markkinoiden tarpeiden kehittymisen esille nostamiin käyttölupien hankintatarpeisiin säätämällä uusia sektorikohtaisia sopimuslissisäännöksiä. Hyviä esimerkkejä tällaisista suhteellisen tuoreista sopimuslissensseistä ovat muun muassa 25 g (Arkistoidun ohjelman ja lehden uudelleen käyttäminen, 2015), 25 l § (Televisio-ohjelmien verkkotallennuspalvelu, 2015) ja 25 n § (Lehtijulkaisuun sisältyvän teoksen käyttäminen, 2023).

Medialiitto katsoo, että sektorikohtaiset sopimuslissenssit ovat oikeusvarma ja kustannus- ja mediayhtiöiden oikeudenhaltijoina liiketoiminnan kehittämisen kannalta turvallinen ja ennakoitava tapa kehittää oikeuksien hankinnan mekanismeja.

Yleisen sopimuslissenssin säätämiseen Norjaa, Ruotsia ja Tanskaa vastaavalla tavalla ei ole Suomessa tarvetta

Medialiitto ei kannata yleisen sopimuslissenssin säätämistä tekijänoikeuslakiin vastaavaan tapaan kuin, mitä muissa Pohjoismaissa on ministeriön muistion mukaan tehty.

Suomen ja muiden Pohjoismaiden tekijänoikeus- ja mediamarkkinat eivät ole suoraan verrannollisia keskenään, kuten edellä on kuvattu. Suomessa on uudet teknologian kehityksen ja markkinoiden tarpeiden kehittymisen esille nostamat käyttölupien hankintatarpeet ratkaistu vakiintuneesti säätämällä uusia sektorikohtaisia sopimuslissisäännöksiä.

Yleinen sopimuslissenssi voisi Medialiiton näkemyksen mukaan sopia korkeintaan niin sanottuihin pieniin ja kaupalliselta vaikutukseltaan vähäisen vaikutuksen ja merkityksen käyttötilanteisiin, joilla ei ole liityntää media-alan oikeuksien hankintaan ja myyntiin, eikä eri toimijoiden väliseen kilpailuun sisältöpalveluissa. Asia vaatii huolellista selvittämistä.

Osa yhteishallinnointiorganisaatioista tarjoaa kiello-oikeuden kaikille oikeudenhaltijoille

Medialiitto kiinnittää huomiota siihen, että sen tietojen mukaan osa yhteishallinnointiorganisaatioista, kuten Kopiosto, antaa kiello-oikeuden kaikille oikeudenhaltijoille. Myös järjestöön kuuluvalla oikeudenhaltijalla on järjestöön kuulumattoman oikeudenhaltijan lisäksi oikeus kieltää aineistonsa käyttö yksittäisen sopimuslisenssin nojalla.

Tämä malli on erittäin perusteltu yhteishallintojärjestöjen ja oikeudenhaltijoiden kannalta. Esimerkiksi kustannettujen aineistojen käyttötilanteissa, joissa kustantajia oikeudenhaltijoina edustavat media-alan järjestöt keräävät valtuutukset kustantajilta ja antavat valtuutuksen eteenpäin yhteishallinnointijärjestölle, on tyypillistä, että valtakirjat voivat sisältää useampia eri sopimuslisenssien käyttöalueita. Näissä tilanteissa on tekijänoikeuslain ja oikeudenhaltijoiden etujen mukaista, että esimerkiksi oikeudenhaltijakustantajalla on mahdollisuus käyttää kiello-oikeuttaan tietyn sopimuslisenssin ja sopimuslisenssiluvan osalta ja toisaalta samaan aikaan mahdollistaa aineistojensa käytön toisten sopimuslisenssien ja sopimuslisenssilupien osalta.

Medialiitto toteaa, että oikeudenhaltijan kiello-oikeus on keskeinen osa sopimuslisenssijärjestelmää ja yksittäisiä sopimuslisenssejä. Kiello-oikeus mahdollistaa suoran sopimisen oikeudenhaltijan ja käyttäjän välillä.

Medialiitto ry

Jukka Holmberg
toimitusjohtaja

Ismo Huhtanen
toimialajohtaja, uutismedia

Medialiitto on media-alan ja graafisen teollisuuden yritysten edunvalvontajärjestö. Jäsenjärjestömme ovat Aikakausmedia, Graafinen Teollisuus, RadioMedia, Suomen Kustannusyhdistys ja Uutismedian liitto. Yhdessä edustamme noin 600:aa yritystä uutismedian, aikakausmedian, kirjojen ja oppimateriaalin kustantamisen sekä painamisen, radio- ja tv-toiminnan ja jakelun alueilla. Jäsenyritykset työllistävät Suomessa suoraan noin 20 000 henkilöä, ja liiton edustamien toimialojen yhteenlaskettu liikevaihto on noin 3,1 miljardia euroa.